

Odd Mathis Hætta
Midtbakkveien 45, 9511 Alta
odd1940@online.no

Alta, 14. februar 2023

Klima- og miljødepartementet
Postboks 8013 Dep
0030 Oslo
postmottak@kld.dep.no

Kort uttalelse (remissuttalele) om vårandejakt i Kautokeino kommune

I forbindelse om andejakt om våren i Kautokeino kommune, ønsker jeg å uttale meg om saken fordi jeg er født (1940) i kommunen og selv gått på andejakt til våren 1959.

Av praktiske grunner sender jeg bakgrunnsstoff om vedlegg, ett innlegg i pressen i 1994 og 2013.

Og dessuten noen aktuelle avsnitt fra boka: Hætta, Odd Mathis: *Samebygder på Finnmarksvidda (bd. 2); - materiell og immateriell kultur sett i et økologisk perspektiv* (2016). ISBN 978-82-690262-1-4.

Med bakgrunn i dette konkluderes med at vårandejakt i Kautokeino strid i mot all menneskelig fornuft fordi konsekvensen er en direkte forsøk på desimering av de aktuelle andefugler og gjess, og dessuten brudd på internasjonale konvensjoner og norsk lovgiving og forskrifter til loven.

Bakgrunn for tidligere vårjakt på ender var en dyd av nødvendighet for å overleve fra mai til St.Hans fordi man hadde ikke tilgang på kjøtt og fisk. Med vårjakt fikk man fersk kjøtt før vann var blitt isfrie – som regel etter St.Hans - da kunne man fiske. Dette var nok en tradisjon over tid av befolkning (ikke bare samer) over hele Nordkalotten.

Etter krigen og evakuering var det akutt matmangel. Vi kom – etter å ha flyktet til Finland - til våre brente hjem, en askehaug (ca 10.-12. mai 1945), etter at tyskerne hadde brent våre hjem (jeg husker godt fordi jeg var 5 år). Da var andejakt den viktige maktkilde.

Denne andejakta fortsatte i Kautokeino fordi det var mangel på mat (de fastboende hadde ikke tilgang til reinkjøtt, - tre-fire kyr og ungdyr kunne man ikke slakte), altså spesielt ferskkjøtt og fisk. Denne tilstanden rådde hos Kautokeinofolket mer eller mindre hele 1950-tallet (utallige rapporter om dette fra kompetent hold, f.eks. fylkeslegen i Finnmark) dokumenter det.

Situasjonen fra 1970-tallet er en helt annen. Nå er det lystjakt og ikke matauke som gjelder. Jeg har førstehåndsdokumentasjon at mange av de yngre vårandejaktjegere ikke ikke var på ender for mat. Flere vitnespyrd til meg forteller at ender som blir skutt under vårjakta i Kautokeino, går rett i søppeldunken. Jeg har både første- og og andrehånds opplysninger om dette. At på langt nær alle jegere gjør ikke det, forandrer ikke sakens realitet.

Formell lovverk og tilknyttede forskrift, samt internasjonale konvensjoner, setter forbud eller indirekte forbud mot denne type vårjakt:

1. Bern-konvensjonen har til formål å beskytte europeiske arter samt deres leveområder.

2. Ramsar-konvensjonen gjelder bevaring av våtmarksområder, særlig av hensyn til vannfugler (vadere, ender, gjess, m.fl.), indirekte de nevnte arter.
 3. Bonn-konvensjonen gjelder vern av truede og sårbare dyrearter, som svømmer, flyr eller vandrer over landegrenser (trekkende arter).
- Disse konvensjoner er ikke implementert i norske lover, men det er heller ikke ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk!

I norske lover er det klare fredningsbestemmelser om vilt (inkludert pattedyr, fugler, reptiler, mv.), bl.a. i naturmangfoldloven, viltloven, fjelloven, m.fl.

Vårjakt på ender i Kautokeino kommune er ikke basert på matauk, - og denne tradisjonen som svært mange andre samiske tradisjoner er forlengst forvitret.

Argumentet som gjenstår, er at (1) Sametingets naturfiendtlig holdning, dvs. tradisjoner og ”tradisjoner” skal gå foran vern av natur og naturmangfold. Dette er altså Sametingets politikk som har aksellert særlig de siste 10-15 år i retning av mer naturfiendtlighet (unntatt Nussir). Det andre som gjør seg sterkt gjeldende er mot det norske i Kautokeino, er en gruppe menn, mest unge, og nesten ingen kvinner. Disse unge og middelaldrende menn driver lystjakt om våren på fredede og truede fuglearter. At noen av de eldre (som meg) husker og kan denne jakten, forandrer ikke saken.

Konklusjonen er at Departementet bør avvise ethvert krav om denne naturfiendtlig og kriminell virksom om våren i Kautokeino.

Hilsen

Odd Mathis Hætta

VEDLEGG 1

Andejakt om våren: Er det enda verre enn jakten på andunger i august eller rypekyllinger i september?

Ved førsteamanuensis Odd Mathis Hætta, ved Høgskolen i Finnmark, Alta

Notatet er 1. gang publisert i pressen i mai og juni 1994. Oppdatert, og publisert i pressen i april 2013

Miljøverndepartementet har gitt tillatelse til andejakt fra 20. til 28. mai (9 døgn) langs Kautokeinoelva fra Økseidet til brua ved Masi, en strekning på over 70 km. Andejakten er begrenset til hannfugler av fem arter, de fleste grasender: stokkand, krikkand og brunnakke, samt toppand og kvinand. En totalkvote på 300 fugler er fordelt på 50 jegere med 6 stykker på hver.

Gammel tradisjon

Fra førhistorisk tid har samene - lik andre folk som hadde en nomadisk eller halvnomadisk livsform - levd av jakt, fangst og fiske, herunder også jakt på andefugler om våren. Med bofasthet, jordbruk eller et helnomadisk levesett, minket behovet for vårjakt. Men her nord var vårjakt et viktig og nødvendig supplement til det daglige brød. Etter hvert falt behovet bort, og vårandejakten opphørte. Fra 1954 ble denne jakten forbudt i Norge.

Også i Kautokeino avtok vårjakten utover 1960-tallet fordi behovet ikke lenger var påtrengende. Men fra 1980-tallet tiltar andejakten igjen. Årsakene kan være flere, men behov for matauk er det i alle fall ikke tale om.

Andejakt før, -

Fram til slutten av 1950-tallet var det et reelt behov i Kautokeino som drev folk til andejakt om våren. Utenom Kautokeino kirkested var ikke husholdsøkonomien og livsformen tilpasset moderne tid med elektrisitet og pengehushold. Det var ikke veier, gårdsdriften var ikke mekanisert og selvsysseletsettingen var bærebjelken i økonomien. Som del av dette livsmønsteret, inngikk fangst og jakt.

For å jakte på ender, måtte man ha gode kunnskaper om fugler og gode skyteferdigheter. Hvis en av disse faktorene manglet, ville det bli uforholdsmessig tidkrevende og dyrt å drive andejakt med tanke på å supplere matseddelen og skaffe seg mer et variert kosthold. Skulle man bli en dyktig jeger, måtte man tidlig lære å kjenne fuglenes lynne og adferd. For å kunne sette opp en bogstille på rett plass, må man vite hvor de forskjellige andefugler lander. Dessuten er noen ender mer sky enn andre. En jeger skal straks kunne se forskjellen på f.eks. en toppand og en brunnakke. Ikke bare på størrelse og farge, men også på fuglens flukt og hvordan den vil lande og lette. Hekketider er forskjellig for de ulike andefugler. Grasender som krikkand (čiksa) er små, mens brunnakke og snadderand (snárttal) er større, men ikke spesielt attraktive for Kautokeinojegere. Toppand (fiehtá) og kvinand (čoadgi) er sky og vanskelig å komme på skuddhold. Men skyter man først hunnen, vil hannen vende tilbake og jegeren har større sjanse til å få has på begge. Grasender er vanskelige å jakte på fordi de flyr opp fra vannet nesten loddrett, mens dykkendene som toppand, svartand og kvinand letter fra vannet ved å "løpe" bortover vannflaten. Fiskeender som siland (goalsi) og laksand (suovra-goalsi) var ikke attraktive fordi kjøttet hadde fiskesmak. Det samme gjaldt for små- og storlom (gáhttor, dovta), mens sjøorre (skoarra) og svartand (njurggu) ble regnet som de mest velsmakende.

Det var mange faktorer man måtte ta hensyn til, ikke bare hvor lett det var å få bytte, men også hekkingen. De andefugler som hekket tidlig, kunne man jakte tidlig. De som hekket seint, kunne man jakte på kanskje helt fram til juni, f.eks. havelle (haŋŋa), og når våren var sein, også svartand og sjøorre. Man måtte ha gode erfaringskunnskaper om fugle- og dyreliv

for å få et rimelig godt utbytte i et karrig klima. I en tid der naturalhushold hadde en sentral plass og folk hadde lite kontanter, betydde vårens andejakt et vesentlig kosttilskudd.

- og nå

I løpet av den siste generasjon har det skjedd en fullstendig forvandling av livet og økonomien også på Finnmarksvidda. Vi er inne i en mekanisert tid der egenproduserte driftsmidler er erstattet med innkjøpte og der egensysselssetting er avløst av faste arbeidsrutiner eller arbeidsledighet. Utkomme som var basert på næringskombinasjoner er avløst av pengesedler. Dette har for mange mennesker ført til ubalanse mellom inntekter og utgifter, og det er blitt skarpere skille mellom arbeidstid og fritid. Mange av de eldre husker hvordan de før i tiden kunne utnytte frie ressurser som fiske og jakt. Noen av de yngre er opptatt av å ta vare på tradisjonene, mens andre er mer opptatt av å dekke rekreasjonsbehovet sitt gjennom jakt og fiske. Andejakten om våren er en slik aktivitet. Andre ser igjen vårens andejakt som en markering og et signal mot fornorskningen, mens noen kanskje er opptatt av å markere sin opposisjon mot ordensmakten.

Hva nå motivene enn måtte være, så er vårandejakt en dårlig signalsak.

Matauk eller rekreasjon?

Det er som sagt knapt noen som påstår at andejakt om våren har sin bakgrunn i matauk. Det er snarere en guttesport på lik fot med den legaliserte rypejakt tidlig på høsten og andejakt fra august. De siste 10-15 års vårandejakt i Kautokeino kan karakteriseres slik kunnskap og kjennskap til de forskjellige andeartene er blitt minimal hos de unge menn som er mest ivrige. Dette har nok ført til at man ikke ser hva man skyter, enten det nå er svartand, knekkand eller toppand.

Det brukes halvautomatiske haglgeværer med opptil 7 skudd, i stedet for lovlige 3. Det brukes også andre typer og mer grovkalibrede. For å komme til jaktområdene, er både terrengbiler og motorsykler tatt i bruk. Enkelte har også små båter med raske motorer. Områdets dyre- og fugleliv blir sterkt stresset av skyting og trafikk i utmarka. Gode våpen, raske forflytninger og gode kommunikasjoner (talkie-walkie) og mobiltelefoner, minner lite om tidligere tiders vårjakt med enkelt- eller dobbeltløpete haglgeværer og liten mobilitet. I dag er vårandejakt unødvendig og en større belastning for faunaen enn noen gang tidligere.

Hvordan forstå denne guttsporten?

Er dette guttesport? Ja, på lik linje med høstens andejakt som tillates allerede fra 20. august og rypejakt som normalt tillates fra 10. september. De som ønsker vårandejakt, argumenterer mot andejakt i august fordi det er nedslakting av andunger som så vidt er blitt flygedyktige, og at å skyte de knøttsmå rypekyllinger tidlig i september er verre enn andejakt om våren.

Har dette noe for seg? Folks erfaringskunnskap, dvs. de mennesker som ferdes eller har en del av sitt næringsgrunnlag i utmarka i Finnmark, har gjennom egen observasjon kunnet registre at andunger og rypekyllinger langt fra er fullvoksne i august/september og at flygeferdigheten er dårlig. Derfor kan ikke dette regnes som sportsjakt, men som en uforsvarlig desimering av rype- og andefuglbestanden. Men denne erfaringskunnskapen er ingenting verdt for "dem som bestemmer", dvs. forvaltere og pengesterke folk. Derfor er filosofien i Kautokeino at når nordmenn kommer og skyter på andunger og rypekyllinger i august og september, så er dette verre enn en kort andejaktsesong om våren.

Hvorfor er høstjakt på ungfugler tillatt, men ikke jakt på fullvoksne fugler om våren? Det er lett å forstå at andejakt om våren er forbudt fordi dette så sterkt skader områdets andebestand. Men det er vanskeligere å forstå hvorfor andejakt om høsten ikke utsettes til f.eks. 10. september og rypejakten til 1. oktober. Dermed ville også områdets dyre- og

fugleliv bli utsatt for mindre stress fordi sesongen ville bli like kort som sesongen for andejakt om våren.

Ved å lytte til lokalbefolkningens erfaringskunnskap og ta konsekvensen av dette, ville miljøforvaltningsdepartementet (som det burde hett) utfordre forvaltningens mektige folk samt forskere og ”forskere” og andre som har sterke egeninteresser for jakt, rekreasjon og ”friluftsliv.” Det beklagelige er at også Norges Naturvernforbund er så tett bundet til mektige krefter og ivrige jegere. Organisasjonen har jo til formål å vekke forståelse hos allmennheten og myndighetene for vern av natur og fornuftig disponering av naturressursene.

Mange forskere er også ivrige jegere. Men den naturforsker som selv er part i saken, kan vanligvis ikke drive god forskning som holder et forsvarlig vitenskapelig nivå. Problemene er mange. Ett er altså den kombinasjon av personlige bånd mellom Norges Naturvernforbund, naturforvaltningen og Norges Jeger- og Fiskerforbund. Derfor er det vanskelig å få gjennomslag selv hos Norges Naturvernforbund for endrede jakttider i Nord-Norge, og spesielt i Finnmark.

Andungejakten i august og rypekyllingjakten i september er rekreasjon for norske forvaltere, forskere og pengesterke folk. Dessverre. Andejakten om våren er rekreasjon for lokalbefolkningen i Kautokeino. Dessverre. Begge deler er ufornuftig disponering av naturressurser fordi de belaster naturen.

(Første gang publisert bl.a. i Altaposten 19. mai 1994, og Ságat 8. juni 1994)

VEDLEGG 2

Utdrag fra Hætta, Odd Mathis: Samebygder på Finnmarksvidda (bd. 2); - materiell og immateriell kultur sett i et økologisk perspektiv
s. 133-142 (noen aktuelle avsnitt):

9. RYPEFANGST OG ANDEJAKT

Andejakta om våren var en hektisk tid, mens snarefangst av ryper foregikk over en periode på ca to måneder. Andejakta ga matauke om våren, mens rypefangst ga kontanter om vinteren.

9.1 Rypefangst med snarer, rypejakt og harefangst

En viktig inntekstkilde var rypefangst med snarer (*gárdut*). Når man hadde rypesnarer kunne man også sette haresnarer. Og om høsten gikk mange på rypejakt. Å sette rype- og haresnarer krevde gode naturkunnskaper og erfaring. Man måtte vite hvor rypa landet, og hvilken vei den tok. Man måtte også se på snøforholdene og sette snarer på steder der det ikke blåste for mye.

9.4 Rypejakt og harefangst

De fleste voksne menn i Siebe drev rypejakt om høsten, men det er bare en av dem som er intervjuet på lydbånd eller kassett om dette.

Det var ikke vanlig å jakte i september, men først i oktober. Dette hadde å gjøre med høstonna. Høyet måtte i hus, lav skulle sankes, vinterveden kvistes og røyses, og kanskje skulle også notfiske under isen gjøres unna. Først da var det tid for rypejakt. Ingen jaktet med hund, men mange av hundene hadde lært å ta stand når de oppdaget fugl. Dessuten mente mange at det var best å jakte når det var snø på marka. Det er vanskelig å finne en naturlig forklaring på dette, men det kan være mange forhold - de overnevnte - og andre, som førte til valg av årstid for rypejakten.

John Biti forteller at han var sjelden på rypejakt: "Jeg har ikke jaktet på ryper om høsten, med unntak av ett år. Men det ble ikke noe særlig utbytte av det. Saken var den at den høsten kom snøen meget tidlig, og så tinte alt bort igjen. Det var mye ryper den høsten, og de skiftet raskt til vinterdrakten. Da blir rypa veldig sky og vanskelig å komme på skuddhold. Den var så sky den høsten at jeg nesten aldri kom på skuddhold. Jeg gikk en hel uke på Birkkoroavvi, det var nok av ryper der. Men på en hel uke fikk jeg bare fem".

Også Edvard Nilima (1926-2011) forteller at han gikk på rypejakt: "Om høsten gikk jeg på rypejakt. Jeg gikk mot Ávži og Vuorašvárri. Der var det alltid ryper. På en dag kunne jeg skyte opptil åtte, ni og ti ryper".

Han drev også harefangst med snarer. Man laget haresnarer på samme måte som rypesnarer, men det var tykkere messingstreng og større diameter på snaren. Man brukte 1,0 mm eller helst 1,5 mm messingstreng. Snarens diameter var rundt 20-22 cm. Snaren skulle være så stor at haren ikke ble oppmerksom på den, og så liten at strengen strammet rundt halsen slik at dyret ble kvalt raskt.

Haren har faste tråkk, og det var her snarene ble satt. Snarene ble også satt der det var gras eller grønt, f.eks. under høystakker. Men fangst og jakt på harer var meget begrenset fordi man selv ikke spiste harekjøtt, men solgte i den grad det var omsettelig. Det var liten omsetning og dårlig betalt.

9.5 Andejakt om våren

Andejakt om våren var en nødvendighet fordi man ikke slaktet rein fra april og utover, både fordi kjøttet hadde dårlig kvalitet, det er mye trevlet og har lite kjøttfylde. Dessuten begynte reinen å trekke mot kysten slik at det ikke var så god tilgang på reinkjøtt. Kyr og sauer var også i dårlig hold på grunn av lang vinter. Kjøtt av dyr som har stått inne hele vinteren smaker ikke så friskt. Dessuten måtte det spares på føret slik at dyra var magre. Folk hadde heller ikke råd å slakte vinterfórede dyr.

Men det var ferskt kjøtt i de myriader av trekkfugler som invaderte de tyntbefolkede områder på vidda fra midten av mai. Det var rikelig med fugl, begrensningen var den kostbare ammunisjonen. Derfor prøvde man helst å felle flere med ett skudd.

Foruten gevær og ammunisjon behøvde man ikke annet på jakt enn båt, vanntett fottøy, mat og øks for å lage en ny eller reparere et gammelt skjul (*čila*).

Man hadde biologisk og økologisk innsikt basert på erfaring. Dessuten hadde man en etisk holdning til dyr og fugler. Dyr og fugler skulle ikke pines, man skulle ikke jakte og fangste på dem når de var drektige eller skulle ruge. Det var også sterk motvilje mot å skyte svaner. Det kunne nok forekomme hvis man ikke fikk tak i andre fugler, men meget sjelden. Sesongen var kort, som regel ca to uker, i beste fall tre uker. Man var også nøye med å ikke skyte fugler som skulle ruge. Derfor forsøkte man å skyte grasender (*snárttal*, *čiksa*, *vuojáš*, *bunasuorasa*) og fiskeender (*goalsi*, *suovragoalsi*) først. De er de første som legger egg. Men mange var ikke like glad i grasender fordi de ofte har mye lus. Dykkere som sjøorre (*skoarra*), svartand (*njurggu*) og havelle (*hanŋa*) kunne man jakte på mye lenger fordi de legger egg mye seinere enn andre.

9.6 Snarefangst på vadere og snøspurver

Man jaktet på ender, men tidligere var det også en viss tradisjon å fange vadefugler med snare. Etter krigen fram mot 1950-tallet ble det satt noen snarer i mai-juni på engene rundt gårdene for å fange brushane (*rávgo*) og heilo (*bižus*). En og annen boltit (*láfol*) kunne også gå i snarene. Snarene ble satt opp på samme måte som rypesnarer, men selve snaren (messingstrengen) var noen cm mindre i diameter enn rypesnarene. Disse vadere er mye mindre enn ryper og veier under 200 g, men kjøttet var mørt og velsmakende. De voksne satte opp noen snarer, og det var jeg som skulle se etter dem. Den gang var disse artene meget tallrike. Derfor var det alltid en og annen vader som gikk i snarene. De ble kokt sammen med ender.

- - -

9.7 Egg - en sjelden vare

Siden det ikke var vanlig med høns i Kautokeino, var egg en delikatesse. I dagboka for 19. juli 1957 skriver Susanne M. Hætta at de har mottatt kyllinger; "*vuoncačivgat bokton*" (hønsekyllinger ankommet). Men allerede noen år før hadde de i nedre Siebe høns. Kyllingene ble levert fra Alta når de var seks uker gamle. De bestilte som regel 20 stykker, men noen døde før de begynte å verpe.

Egg var altså heller sjelden "kost" før midten av 1950-tallet fordi det var en "sesongvare". Det var lettest å finne egg av fiskeender, de hadde alltid reir tett ved vannkanten enten på land eller på holmer. Disse reir fant man når man fisket med not fordi man da gikk langs stranda og dro inn nota. Egg av andre fugler, enten ender, vadere eller ryper var vanskeligere å finne. Det var derfor mer tilfeldig at man fant dem. Egg av rovfugler og småfugler tok man ikke.

9.8 Beretninger om andejakt

Edvard Nilima har fra sin ungdom drevet vårjakt på ender, samt jakt og fangst på ryper, og på harer. Han har felt oter, rev og ulv. Han kan fortelle meget detaljert om jakten. Det kreves forberedelser til jakt, både å klargjøre våpenet og ammunisjonen. Dessuten må man vite hvilke årstid og hvordan været skal være hvis man skal lykkes. Han bodde på Kautokeino kirkested (Márkan), men metoden og framgangsmåten den samme der som andre steder i kommunen. Han er derfor en meget sentral informator.

9.9 Ammunisjon

Man måtte selv lade messinghylstere (patroner) med krutt og hagl. Dette var en prosess som sannsynligvis gikk tilbake til de første beboere. Man laget selv ammunisjon så seint som på

1960-tallet. Konituiteten med vårjakt og at man selv laget ammunisjon er altså godt over 100 år. Ved å sjekke "ammunisjonskassen" til Daniel M. Hætta, fantes 16 messinghylstere sammen med krutt, hagl og et titalls papphylstere fra 1960-tallet.

"Vi laget ammunisjonen selv. Jeg hadde 30 patronhylstere av messing. Når de var brukt, ladet jeg dem igjen. Vi brukte et lite "apparat", spesielt til det bruk. Når man skulle lade, måtte først den gamle knallhetten tas ut. Så satte vi på en ny knallhette. Vi fylte litt krutt i botn av hylsteret, hadde så en pappskive som dekket kruttet, og så hagl. Til slutt dekket vi patronhylsteret med en stivere og tjukkere pappskive. Så banket vi et par ganger slik at hylsteret var tett og kompakt med krutt og hagl. Noen brukte å brette litt av kanten på messingen, men hylsteret ble frynsete og varte ikke så lenge. Jeg gjorde det aldri, jeg presset heller "forladningen", dvs. pappskiven tett med et par bank. Jeg hadde alltid med utstyret; apparat, knallhetter, krutt, haggel og pappskiver. Så når jeg hadde pause, laget jeg ny ammunisjon" forteller Edvard Nilima.

9.10 Hvordan foregikk andejakt?

Alle voksne menn i Siebe jaktet om våren. En av dem var John Biti. Hans beretning omhandler tiden fra slutten av 1940-tallet og fram til 1960-tallet. Han forteller hvor og hvordan de jaktet:

"Vårjakta på ender varte meget kort tid, som regel en uke, toppen to. Når isen på vannene begynte å smelte for alvor, spredte alle ender seg over hele vidda. Men vi jaktet på alle sorter ender, også stjertand (*vuojáš*). Stjertand er meget sky, men de landet av og til ved lokkeender. Men gress fikk man ikke om våren. Det var bare tilfeldig når de fløy over, at vi kunne skyte. Heller ikke svaner (*njuvčča*) jaktet vi på, men en gang skjøt jeg en svane i Vahttajávri. Vi skulle koke den, men uansett hvor lenge vi kokte, var kjøttet like seigt.

Vi jaktet i Siebejávri. Her hadde vi ofte et par lokkeender ute på vannet, og nærmere land et annet par. Når endene fløy over vannet, så de først de som var langt ute, men når de svingte tilbake, landet de ved de lokkeendene som var nærmere land. Her hadde vi flere skjul (*čila*), det var i alle fall to på vestsida, og så var det et på østida omtrent der flyttsamehusene seinere ble bygd. Når vi om kvelden tok stilling på vestsiden, kunne en av oss to-tre på jaktlaget utpå natta ta en tur til Ábijávri for å se etter fugler. Vi kunne også jakte på Suttomašluoppal. I sørenden, på vestsida er det mange fine plasser der ender lander.

Om vinteren fraktet vi en båt til Vahttajávri for å drive vårjakt på ender. Det var et fint vann for andejakt. Etter noen dager kunne vi trekke båten til Coages Jevdeš og videre nordover til Vuoskkojávri. Her var det fint å jakte. Vannet var grunt og der landet ofte fugler".

Mathis A. Skums beretning er fra 1940-tallet til ca 1950: "Vi gikk på andejakt om våren. Jeg hadde ikke gevær selv, men jeg fikk låne et. Men de hadde ikke så lyst å låne gevær til meg, - jeg var vel for ung. Vi måtte lade patroner, for det var dyrt å kjøpe. Jeg kunne nok også lade i dag, - uten tvil. Innerst i patronen hadde vi krutt, så hagl som ble forseglest med propper av papp. Det var til å begynne med patronhylser av messing, men seinere fikk man haglammunisjon som hadde papirhylser. Vi skulle treffe med hvert skudd, for å holde utgiftene nede. Vi jaktet først og fremst på sjøorre, svartand (*njurrgu*), toppand (*stuora fiehta*) og bergand (*unna fiehttagas*) fordi de var de feitest. Nå om dagen er de så avmagret at det går nesten ikke an å spise dem, jeg vet ikke hvorfor. Jeg har i det hele tatt ikke lyst på andekjøtt.

Vi brukte ikke å lage snarer for brushaner (*rávvgu*) og heiloer (*bižus*), vi laget snarer bare for rypere. Den gangen var det store flokker med brushaner, både her på jordene og rundt vannene. Nå ser man dem sjelden. Hvor - i fan - er det blitt av dem!"

Sara K. Hætta derimot mener at man satte snarer for å fange vadere: "Før i tiden fangstet man med snarer etter brushane, heilo og andre mindre fugler, men jeg har ikke sett det selv. Men i Siebe har jeg hørt at de gjorde det, men jeg var ikke der om våren under

fangsten".

Jeg (OMH) har selv som 6-7 åring vært med på å sette snarer for heilo og brushane. Flere ganger gikk de i snarene. De ble kokt sammen med ender. De trengte kortere koketid og var meget velsmakende - kanskje fordi de ikke er så feite som f.eks. dykkender.

Søsteren til Mathis, Ellen Skum Bæhr forteller også om andejakt på Suohpatjávri: "Det ble jaktet med haggelgevær om våren på ender. Det kom alltid mange jegere om våren til Suohpatjávri. Men det ble ikke satt snarer om våren for å fange ender" forteller Ellen Skum Bæhr.

Men Sara K. Hætta hadde hørt dette: "Jeg har hørt at man i gamle dager hadde snarer på isen om våren for å fange andefugler".

9.11 En detaljert beretning om andejakta

En særlig detaljert beretning om andejakt gir Edvard Nilima i et intervju høsten 2006: "Jeg har alltid likt å gå på jakt. Jeg husker hvordan vi jaktet ender om våren, og ryper om høsten. Om vinteren hadde vi rype- og haresnarer. Dessuten har jeg skutt både ulv og rev.

Jeg hadde fått et haglgevær i gave av Johan-Ovlla i Ávževuopmi, han hadde gitt meg et 16 kalibers dobbeltløpet haglgevær. Han likte ikke geværet fordi man skal holde det helt støtt hvis man skal treffe. Derfor måtte man skyte med det samme man siktet. Jeg hadde alltid hunden vår, Samppo, med meg. Far hadde dressert den godt. Hver gang jeg sa dekk, så la den seg. Samppo visste at da kom det til å smelle.

En gang ble jeg igjen ved elvebredden for å vente på ender. Så flyr to par sjøorrer (*skoarra*) opp. Vi griper fatt i geværene og skyter. Jeg skyter først den ene og så den andre, begge i flukt. De detter ned. (...).

Så landet et krikkanpar (*čiksa*) like ved. (...). Så ser jeg at det flyr et annet fuglepar, de ser ikke ut til å lande. Så skjøt jeg med min dobbeltløpete hagle, først den ene, så den andre. Jeg traff begge. Samppo var alltid meget ivrig, den la på svøm for å hente endene. Først den ene, så den andre. Samppo var lært opp til å ta hodet i munnen og så svømme inn til land. Det er lettere for hunder å svømme når den ikke holder i kroppen. Den legger anda bak skjulet (*čilá*), og legger på svøm for å hente den neste.

Når større ender som sjøorre og svartand flyr opp, flyr de først lavt over vannet. Mindre ender som brunnakke (*snárttal*), stjertand (*vuojáš*) og krikkan flyr rett opp. Men det er ikke så vanskelig å treffe dem heller. Du skal sikte litt over, for de stiger raskt. Men ellers er det lettere å bomme enn på de store ender.

Man kjenner igjen ender når de flyr. Vi kjenner sjøorre og svartand når de flyr, og dessuten er de større enn andre ender. Både toppand og bergand ligner på sjøorre når de flyr, men de er mye mindre. Stjertand og brunnakke ser man på fargen og fargemønstret. Det er slike ting man må legge merke til. Når ender skal til å lande, da ser man lett hvilken sort det er.

Det har visst forekommet at man har sett ærfugl her, men det er meget sjelden. Jeg vet ikke om det var ulovlig å skyte ærfugl. Jeg har aldri skutt dem. Vi skjøt heller ikke andre fugler, som f.eks. fjellvåk. Vi måtte spare på ammuni-sjonen, og det var dessuten ikke en spiselig fugl.

Når vi skulle lage skjul der vi skulle vente på endene, måtte vi sette det opp der vi visste endene landet. Det kunne gjerne være et nes der elva buktet seg. Endene landet kanskje midt på vannet, men så svømte de innover. Vi kappet bjørkebusker og laget et to-tre meter langt og tett "gjerde" der vi la en kvistet stang langs høyden. Da kunne vi ha hagla klar til å skyte når endene landet. Når vi så ender som kom, hadde vi geværet i anlegg.

Selvlagede lokkeender av trevirke skulle lure endene til å lande. Vi hadde gjerne noen lokkeender omtrent midt på elva slik at endene kunne se når de fløy over. Og så hadde vi et par lokkeender nærmere land. Når de så går inn for landing, lander de gjerne ved de som er

nærmest land, her er det jo mye mer mat.

Hvis det er rikelig med ender om våren, jakter vi kanskje en uke. Er det lite, blir det bare fire-fem dager. Jakten starter omkring midten av mai. Er det dårlig vær med snø og sludd, kommer endene seinere. Hvis det er mildt og varmt i været, kommer de tidligere og vi får en lengere jakt sesong.

De større ender som sjøorre og svartand dykker. Det gjør også de mindre som stjertand og brunnakke. Med det samme de lander, begynner de å dykke etter mat. Vi måtte se etter hvilken vei anda svømte når den dykket. Den dykket alltid rett framover. Så må man se framover og gjøre seg klar. Man må skyte med det samme en and kommer opp etter å ha dykket.

Det var verken storlom (*dovtta*) eller smålom (*gáhkora*) i Kautokeinoelva oppover mot Galaniitu, men gjess (*čuonja*) var det. Av og til fikk vi så mange gjess at vi ikke trengte å jakte på andre fugler. Det var egentlig ikke lov å skyte svaner (*njukča*), men det hendte at noen gjorde det. De klarte vel ikke å la være. Svanekjøtt ligner på smaken av ryper. Kjøttet er ganske mørt. Man trenger ikke å koke det så lenge som f.eks. sjøorre. Vi jaktet aldri på brushaner, heiloer og andre småfugler. Far pleide å si at vi måtte ikke kaste bort ammunisjon på småfugler. Det er jo nesten ikke kjøtt på dem.

På vårjakta tok vi vanligvis 30-40 fugler. Når vi kom hjem, måtte de ribbes (*gaskit*). Mor mi og søstra mi, Inger, var mestere i å ribbe ender. Det gikk fort. Når endene var ribbet, kokte vi dem. Det vi ikke kokte, hadde vi i en åpen kjeller. Vi hadde et uthus med åpen kjeller. Om våren ble snøen til is, og der la vi resten. Det var vår fryseboks, før den tida da vi fikk ordentlige frysebokser".

Det varierer en del når tid endene vender nordover. Enkelte år kan en del av dem komme allerede i midten av mai, men andre år i begynnelsen av juni. Vårjakta på ender var kort og hektisk fordi det var en uskreven lov at man skulle avslutte jakta når parringen begynte. De første var gressender som stokkand, stjertand, knekkand og krikand. De neste var fiskeender. De som kom sist, og som la egg seinest, var først og fremst havelle, sjøorre og svartand. Disse endene var også de mest ettertraktede fordi de var store og velsmakende.

Å gå på andejakt var spennende, men også en dyr sport fordi ammunisjonen var dyr. Det gjaldt ikke bare å være en god skytter, men man måtte også ha innsikt i fuglenes vaner og lynne slik at man kunne komme på skuddhold, og ikke bomme når man fyrte av.

Tabellen nedenfor viser at jakt på vilt i våre dager, er mer en rekreasjon enn matauk.

Utmarksressurs, produkt	Før	Nåtid
Kjøtt ; elg, hare (hjort, villrein og rådyr finnes ikke på vidda)	Økonomisk ressurs	Rekreasjon
Pels og skinn ; jerv, gaupe, rev, oter, bjørn. Ekorn finnes ikke på vidda (mår og ulv er utryddet)	Økonomisk ressurs	Rekreasjon
Fugler ; andefugler, gjess, hønsefugler, spurvefugler, rovfugler, o.a.	Økonomisk ressurs	Rekreasjon
Fisk ; laks, ørret, sik, harr, ørret, røye, gjedde, abbor, lake	Økonomisk ressurs	Rekreasjon
Annet ; insekter, edderkoppdyr, reptiler, o.a.	-	Rekreasjon
Planter ; trevirke (furu, bjørk, or, vidje), bær (multer, blåbær, tyttebær), planter, lav, torvmose, sopp, o.a.	Økonomisk ressurs	Økonomisk ressurs

Tabell 4. Utmarksressurser på Finnmarkvidda: Etter krigen. Spesielt etter 1970-tallet, har naturressursene gått kraftig tilbake. Oversikten viser at ingen etter 2000-tallet, lever på disse ressurser, dette er bare en fritids- og rekreasjonsressurs